

SLOVENSKO-CHORVÁTSKE VZŤAHY SPRED A POČAS REVOLÚCIE 1848/1849

TOMÁŠ MÓRI

MÓRI, Tomáš: *Slovak-Croatian Relations Before and During the 1848/1849 Revolution*, 2019, Vol. 1, Issue 1, pp. 118 – 126. DOI: 10.17846/CEV.2019.01.1.118-126.

ABSTRACT: The contacts of the Slavic nations during the Revolution were the culmination of their emancipation process, the search for allies in the struggles of political power for the preservation and development of their own cultures, the first Slovak national movement to cooperate with the Croatian revivalist movement. The two movements have strengthened cultural contacts and cooperation for common national goals before the revolution. The culmination of these efforts was military co-operation during the Revolution of 1848/1849. The text attempts a modest contribution to the topic in Slovak historiography and literary science. Cooperation between Slovaks and Croats shows different political, cultural relations within the Hungarian Kingdom.

KEYWORDS: National Movements. Slovaks. Croats. Hungarian Kingdom. Revolution 1848/1849.

Revolučné obdobie rokov 1848/1849 bolo pre Slovákov prvým emancipačným pokusom zaradiť sa k moderným európskym národom, ktoré sa formovali od konca 18. storočia. Na naplnenie ambícií ako politických, tak aj národných, Slováci potrebovali spojencov, ktorí zdieľali rovnaké alebo podobné túžby. Obdobie prvej polovice 19. storočia bolo obdobím, keď sa do popredia dostávali ideológie ako pangermanizmus a panslavizmus, ktoré formovali politický pohľad jednotlivých národov Habsburskej monarchie. Málo známym faktom na Slovensku ostáva vzťah Slovákov a Chorvátov, dvoch slovanských národov, ktoré zdieľali spoločnú históriu od roku 1102.¹ Spoločné osudy oboch národov sa stretávali a vzdávali v priebehu dejín, avšak v kľúčových okamihoch ohrozenia našli Slováci a Chorváti spoločnú cestu prospešnú pre oba národy. Bednárová (2012, 13) uvádza: „Národnozdjednocovacie tendencie sa objavovali už od posledných dekád 18. storočia. Najskôr ako osvietenký hlad po vzdelaní, pričom sa začala uplatňovať výučba v živých jazykoch, potom ako romantická potreba služby duchovnému ideálu. Túžba po etnickej sebaidentifikácii v prvej polovici 19. storočia stimulovala hľadanie vnútorných väzieb a duchovnej prepojenosti etnika.“ Fenomén kolektívneho myslenia psychiky môžeme aplikovať aj na slovenské a aj chorvátske národné hnutia, avšak každé národné hnutie má svoje špecifiká, z ktorých vystupujú jednotlivé odlišnosti založené na historickej minulosti a rozvinutosti kultúrnych elít. „Podľa českého antropológa Iva T. Budila asimilácia archetypálnych symbolov v ideológii umožňuje transformáciu psychickej energie a jej uvoľnenie na úrovni vedomia, s čím je úzko spojený proces individualizácie etnického spoločenstva. Spoločenstvo prechádza premenami, počas ktorých integruje do svojho spoločenského života prejavy jednotlivých archetypov. Mytologické pozadie sa črtá aj pri štúdiu a výskume ilýrskeho hnutia. Ideovou bázou ilyriizmu bol mýtus južnoslovenskej jednoty. Z neho ilýrci vychádzali a oň sa opierali“ (Bednárová 2012, 13).

Ako píše Krajčovič (2010, 19): „Slovensko vďaka surovinovej základni patrilo k priemyselne najviac rozvíjajúcim sa oblastiam Uhorska. Táto situácia podmienila i relatívne včasné systémové vystúpenie inteligencie a sformulovanie slovenskej národnoemancipačnej platformy už v 18. storočí“. Bernolákov pokus o uzákonenie spisovnej slovenčiny a národnoidentifikačnými názormi bolo synchronne s počiatkami maďarského a českého národného obrodovania (Krajčovič 2010).

¹ Chorvátsko vstúpilo v roku 1102 do personálnej únie s Uhorským kráľovstvom a v tomto spojení pretrvalo až do rozpadu Habsburskej monarchie v roku 1918.

Vďaka tomu i myšlienky slovanskej vzájomnosti našli ohlas u slovenskej inteligencie, a tak bola formovaná myšlienkami slovanskej vzájomnosti a nemeckým romantizmom. Prední predstavitelia boli P. J. Šafárik v Novom Sade a J. Kollár v Pešti. Národnoemancipačné vzopätie nebolo špecifikom len stredoeurópskeho priestoru, povstanie v Belgicku v auguste 1830 vyústilo do nezávislosti krajiny, v novembri povstala poľská šľachta. Na Balkáne sa Srbi postupne vymaňovali spod Osmanskej okupácie², Rumuni taktiež povstali proti Osmanom, čo znamenalo prelom v rumunskom národnom povedomí.³ Za počiatok obrodeneckých myšlienok v Chorvátsku môžeme pokladať Ilýrske hnutie⁴, ktoré rozvíja predovšetkým ideológ Ljudevit Gaj⁵ a básnik P. Preradović.⁶ Základom pre ilýrske hnutie je Kollárova koncepcia štvorkmeňového slovanského národa.⁷ Sám Kollár píše: „Nie príliš učený, ale predsa aspoň na prvom stupni vzdelania a osvety stojaci Slovan má poznať štyri teraz žijúce vzdelanejšie nárečia, v ktorých sa píšu a tlačia knihy, a to ruské, ilýrske, poľské a československé“ (Kollár 2009, 315). Ako však vieme, štúrovská generácia sa neskôr distancovala od tohto Kollárovho rozdelenia slovanských jazykov a presadzovala samostatný slovenský spisovný jazyk.

Ako predkladá Krajčovič: „Proces obrodzenia, formovania sa novodobých národov nebol motivovaný len subjektívnymi faktormi, nadšením obrodencov. Zmeny v štruktúre spoločnosti utvárali sociálnu bázu obrodeneckých národných hnutí. Riešenie národnostnej otázky však komplikoval najmä maďarizačný zákon z roku 1844“ (Krajčovič 2010, 23). Maďarské národné hnutie samo bojovalo proti germanizácii⁸, avšak ideológia maďarského hnutia bola založená na potláčaní práv nemadarských národov. V Uhorskom sneme proti maďarizácii a násilnej asimilácii vystupovali predovšetkým Chorváti. Ako uvádza Krajčovič: „Kušević v roku 1826 navrhoval riešenie rečovej a národnostnej otázky po vzore Švajčiarska a USA“ (Krajčovič 2010, 23). Analogický obranný charakter obrodeneckého hnutia Slovákov a Chorvátov, ktorý bol odozvou na maďarizačnú hrozbu, vytvára popri slovanskej vzájomnosti v histórii kontinuálnych súvislostí a nadväzností v komparatívnom pohľade týchto vzťahov. Podľa Kučera: „Slováci, podobne ako Chorváti, až do konca 18. storočia nemali ustálený vlastný spisovný jazyk. Latinčina, nemčina, či maďarčina, ktoré sa uplatňovali v administratíve, nemohli spĺňať funkciu komunikatívneho celospoločenského jazyka“ (Kučera 2013, 213). Dôležitú úlohu vo formovaní vzájomných vzťahov zohralo zoskupenie okolo Josefa Jungmanna, Josefa Dobrovského a Slovákov Jána Kollára a Pavla Jozefa Šafárika. Vybudovalo a ideologicky spracovalo koncepciu idey slovanskej vzájomnosti ako spoločenského hnutia na rozvoj moderných slovanských národov. Naproti tomu u južných Slovanov tzv. Ilýrske hnutie⁹ (Chorvát Lj. Gaj, Slovinec B. Kopitar a Srb Vuk Karadžić) sa snažilo vybudovať jednotný

² Prvé sedliacke povstanie 1804 – 1812 a druhé sedliacke povstanie v Srbsku 1815.

³ 1821 povstanie v Rumunsku.

⁴ Ilýrske hnutie – hnutie u južných Slovanov, ktoré sa zaoberalo myšlienkou zjednotenia juhoslovanských národov.

⁵ Ljudevit Gaj – chorvátsky jazykovedec, redaktor, politik a ideológ.

⁶ Petar Preradović – chorvátsky básnik a generál srbského pôvodu.

⁷ Vtedajšiu koncepciu tvorila predovšetkým unitaristická slovanská idea – československá a ilýrska koncepcia.

⁸ Snaha Jozefa II. centralizovať byrokratický aparát v Monarchii na základe úradného jazyka – nemčiny.

⁹ Pri pohľade na ilýrske hnutie a jeho ideologické črty vidíme črtu, ktorá je takpovediac charakteristická pre všetky národnoemancipačné hnutia v strednej a východnej Európe. Bednárová o tom píše takto: „Ilyrizmus bol koncipovaný a predstavovaný ako vnútorne pravdivý, a tým oprávnený fenomén, ktorý nemá byť považovaný len za kultúrno-politický konštrukt svojej doby, keďže má svoje hlboké korene už v mytológii. Tomu zodpovedala symbolika hnutia, ako aj špecifické formy správania jeho súčasníkov. Ilýrsku ideológiu charakterizovalo množstvo symbolov: Zornička, Mesiac, kvety, záhrada, lýra a ďalšie.“

juhoslovanský jazyk.¹⁰ V nadväznosti na Ilýrske hnutie je potrebné poukázať na pojmy vo vzťahoch Slovan – Chorvát, Slovan – Ilýr a Ilýr – Chorvát. Ako píše Bednárová vo svojej monografickej práci *Symbols a mýty chorvátskeho národného obrozenia*: „Slovanské hnutia v habsburskej monarchii sa orientovali na spoločnú medzislovanskú vzájomnú kultúrnu spoluprácu a paralelne s tým si vymedzovali vlastnú cestu k modernému nacionálnemu vývinu. Chorvátov podrobne rozpracoval chorvátsky historik Petar Korunić, ktorý rozlišuje dva základné typy. Prvý bol spojený s vierou v jednotu slovanského pôvodu v minulosti, zdôrazňovala sa príbuznosť jazyka, obyčajov, zvykového práva, mytológie, pričom dôležitým faktom pre vzdelancov bolo, že viac-menej etnicky homogénne vnímali ich etnikum i cudzinci. Druhým typom všeslovanskej identity Chorvátov podľa Korunića bolo, že sa síce s mnohotvárnym obsahom šírili už od prelomu 15. a 16. storočia až do 20. storočia, ale jeho tri základné body zostávali vždy identické: v prvom rade išlo o súdobé argumenty, že slovanská jednota existovala už od dávnoveku a mala spoločný jazykový, etnický kultúrny a náboženský základ“ (Bednárová 2012, 22). V chorvátskej spoločnosti koexistovali dve tendencie v jazykovej otázke, integračný (ilyrizmus) a dezintegračný (samostatný chorvátsky jazyk). Bednárová taktiež predkladá názor ohľadom absencie terminologickej dôslednosti v Ilýrskom hnutí: „Väčšina nacionálnych pojmov sa nevyhla sémantickej elasticite. Preto nebola zámerna termínov chorvatizmus – ilyrizmus – slovanstvo v spoločenskej praxi ojedinelým javom. V dôsledku toho vznikala i pojmová heterogenita v bežných praktických činnostiach, napr. keď sa chorvátski študenti zapisovali na európske univerzity nie ako ‚Croata‘, ale ako ‚Illyricus‘, resp. ‚Slavus‘. Táto nejednotnosť však bola v dobovom kontexte zanedbateľná, pretože spomínané názvy sa nechápali až tak rigorózne. Podobne ani pojem ‚národ‘ sa v ilyrskej spisbe neaplikoval dôsledne. Niekedy sa pre jednotlivé južnoslovanské etniká používali pojmy ‚národ‘ i ‚národnosť‘. Terminologická konzekventnosť rozhodne absentovala“ (Bednárová 2012, 23).

V predkladanom texte sa primárne venujeme ilýrskemu hnutiu a jeho kontaktom so slovenským prostredím. Vzájomné súvislosti napomohli pri formovaní nacionalistických ideológií a práve v chorvátskom hnutí to bol rozmach ilýrskeho hnutia v 30. rokoch 19. storočia. V roku 1836 predložil verejnosti program Ljudevit Gaj. Ako uvádza Jelčić: „V rámci národného oživenia Chorvátska, je národné oživenie podmienené dvoma rovnakými zložkami: kultúrnymi a politickými. Je ťažké povedať, ktorá zložka je prevládajúca a základná, pretože obe sú založené na vzájomnom vzťahu“¹¹ (Jelčić 2002, 14). Juhoslovanská idea v ilýrskom hnutí bola prejavom snáh o rozšírenie trhu. Tendencie prechodu od feudálnej k občianskej spoločnosti sa odrazili i v tom, že úradnícke miesta boli prístupné i nešľachticom. Už v začiatkoch Gajových vystúpení v roku 1835 Štúr z Prešporoku atestoval pevné spojenia s Chorvátmi. Chorvátsky výskum prízvukuje¹², že zásadný vplyv v prehistórii ilyrizmu v obrodeneckom procese u Chorvátov vôbec mali obráňarske brožúry slovenských vzdelancov, ktoré vydávali u južných Slovanov. Zo všetkých môžeme menovať prácu J. Rohoňa vydanú v roku 1832 alebo brožúru M. Kuniša vydanú v Záhrebe roku

¹⁰ V bývalej Juhoslávii bola hlavným jazykom srbochorvátčina, ktorou sa hovorilo v republikách Bosna a Hercegovina, Čierna Hora, Chorvátsko a Srbsko. Spisovný srbochorvátsky jazyk mal dva varianty: srbský a chorvátsky. Rozdiely medzi nimi sa týkajú fonetiky. Po rozpade Juhoslávie v rokoch 1991 – 1995 a zvyšku Juhoslávie roku 2003 vznikli štyri krajiny s vlastnými spisovnými jazykmi, pričom bosniančina, čiernohorčina a chorvátčina sa usilujú čo najviac odlišiť od srbčiny. Srbochorvátčina sa v súčasnosti pokladá za umelý výtvor, ktorý bol konštruovaný ako politická ideológia „juhoslovanstva“ predovšetkým v 19. a 20. storočí.

¹¹ U hrvatskoj narodnom preporodu prepleću se, međusobno uvjetuju i pounjavaju dvije ravnopravne komponente: kulturna i politička. Teško je reći koje je od njih pretežijna i osnovnija, jer se jedna na drugoj temelji i jedna drugu nadgrađuje.

¹² Moguš, Milan, 2009. *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus, 151 – 169.

1833. Cieľavedomejšiu organizáciu spolupráce národne emancipačných úsilí predstavovali spolky a mládežnícke spoločnosti. Na základe nových výskumov možno dodať, že nešlo iba o kontakty a súčinnosť dvoch spolkov študentskej mládeže (bratislavskej a záhrebskej)¹³, ale treba k nim pripočítať aj styky s centrálnym katolíckym seminárom v Pešti, ak už nez dôrazňujeme kontakty študentských spoločností v Levoči a Trnave s chorvátskymi študentmi (Krajčovič 2010). V politickej rovine štúrovci utužujú kontakty s chorvátskymi vyslancami pri uhorskom sneme, najmä s ich mladými tajomníkmi. Aby sme lepšie poukázali na nadštandardné vzťahy Slovákov a Chorvátov, môžeme spomenúť Ljudevíta Gaja a jeho časopis *Danica*, kde bolo publikovaných viac slovenských materiálov ako slovinských a českých. To poukazuje na spoločné politické a kultúrne ciele, keďže v období 30. rokov a začiatkom 40. rokov narastá tendencia maďarských politických elít tlačiť na nemaďarské národy, aby prijali maďarčinu za svoj politický a neskôr aj kultúrny jazyk. Tieto konflikty sa dotkli aj snemov, ktoré zasadali v Prešporke. V roku 1836 prijal snem zákony, týkajúce sa postavenia maďarského jazyka, keď ukladal za povinnosť vyhlasovať snemové zákony v maďarčine, pričom maďarské znenie bolo pokladané za úradné. Hodnoverné potvrdenia dokumentov mali úvod aj záver v maďarskom jazyku, aj keď pôvodne boli písané v latinčine. Zákon taktiež ukladal povinnosť viesť matriky v maďarskom jazyku. Za medzník v predrevolučnom dianií môžeme pokladať začiatok vydávania snemového časopisu Lajosom Kossuthom *Országgyűlési tudósítások* (Snemové správy, 1832). Ani sám Kossuth nepredpokladal tak veľký dopad týchto ručne písaných novín na uhorskú spoločnosť. Rýchla expanzia časopisu po Uhorsku mala za následok prebúdzenie sa občianskej spoločnosti. Snem v Bratislave v rokoch 1832 – 1836 predstavoval pomalý posun k myšlienkam liberálnej spoločnosti v duchu ideí Széchenyiho. Napríklad môžeme menovať požiadavky na výkup z dedičného poddanstva, rovnaké majetkové práva a rovnosť pred zákonom. Prekážku voči reformnému hnutiu predstavoval knieža Metternich, ktorý videl v silnejúcom vplyve myšlienok francúzskej revolúcie problém. Pokrokové myšlienky sa snažil rázne zastaviť a použil voči ich predstaviteľom razantné kroky. Vo väzení sa tak ocitli napríklad László Lovassy a ďalší predstavitelia snemovej mládeže. Ako dôsledok uväznenia snemovej mládeže sa v opozičnom liberálnom hnutí dostali do popredia umiernenější politici s vodcom Ferencom Deákom. Umiernenej opozícii sa podarilo uskutočňovať reformy prijateľné aj pre Viedeň. Postupné odbúravanie feudálnych obmedzení v oblasti priemyselného a finančného prostredia napomáhali Uhorsku pomaly rozbiehať tak potrebnú industrializáciu, ktorá výrazne zaostávala za rakúskou časťou monarchie. Dôležité je taktiež zmeniť otázku príbuznosti slovenského a juhoslovansko-chorvátskeho romantizmu. Vo vedeckej práci Zlatka Klátika (1965, 65) *Štúrovci a Juhoslovania* predkladá: „Špecifickým znakom slovenského a juhoslovanského romantického hnutia je zápas o národnú a demokratickú kultúru, úsilie o vytvorenie literatúry v národnom jazyku i celej kultúry v národnom jazyku, ktorým hovorili najširšie ľudové vrstvy. Takáto špecifická úloha nestála pred západným romantickým hnutím, ale ani pred ostatnými slovanskými národmi, ktoré mali dlhú literárnu tradíciu v národnom jazyku (Česi, Poliaci, Rusi). Pre oba romantizmy je zákonité, že sa formujú v úplne novom spisovnom jazyku, ktorého základom sa stalo ľudové nárečie, stojace v centre národného etnika, a preto v každom jednotlivom národe najrozšírenejšie a najčistejšie. V oboch prípadoch jazykové boje sprevádzajú literárny a kultúrny život a niekedy zatláčajú do úzadia ostatné oblasti.“ Ako príklad môžeme uviesť, že v slovenskom prostredí po pár rokoch zápasu zvíťazila idea spisovnej slovenčiny nad češtinou, aj keď ešte pretrvávali pokusy o jej návrat. V chorvátskom prostredí tento zápas prebehol najrýchlejšie, aj keď tam sa zápas nevedol ani tak o jazyk, ale skôr o podobu pravopisu, čo odvádzať pozornosť od naliehavších problémov.

¹³ Butorac, Josip, 1929 – 1930. Patriotske veze hrvatskog i slovačkog djaštva u prošlosti. In: *Luć*, 25, 186 – 188.

Reciprocita dosahuje zenit ešte pred kulmináciou slovenského národného obrodzenia (1843 – 1848). Toto súhrnné hodnotenie je logickou dedukciou vyplývajúcou z historického konfliktu novosformulovanej štúrovskej koncepcie slovenskej samobytnosti s ilýrskym svetonázorom, vychádzajúcim z utopickej slovanskej idey. Ideový konflikt, ktorý vo vzťahoch vrcholil v roku 1843, však bol konflikt dočasný a za postupnej transformácie ilýrskej ideológie v rokoch 1845 – 1848 do kroatizmu sa prejavuje súbežnosť nových ideológií obrodzenia oboch národov (Krajčovič 2010). Ako uvádza Jelčić: „Počas toho, ako sa Chorvátsko zaoberalo ilýrstvom v susedných slovanských krajinách, s ktorými počítalo v ilýrskom hnutí, idea nenašla úspech. Od Slovincov sa pridala k idei jedine Stanko Vraz, za čo ho slovinskí národovci odsúdili, dokonca sám Prešeren. A pre Srbov už idea ilýrizmu nebola aktuálna“¹⁴ (Jelčić 2002, 41). Ako písal Jelčić, ilýrske hnutie nezískalo potrebnú podporu u ostatných juhoslovanských národov.

Mnohonárodnostná monarchia sa v čase revolúcie dostala do hlbokej krízy, bola postihnutá sociálnymi a politickými problémami. Dôsledkom kompromisného oslobodenia poddaných za náhradu a len čiastočnej likvidácie poddanských pomerov sú roľnícke nepokoje. Delegácia maďarského stavovského snemu začiatkom marca 1848 získala od viedenskej kamarily prestrašenej z revolučného hnutia más veľké ústupky. Získanie samostatného ministerstva bolo ouvertúrou maďarskej revolúcie. Kontakty medzi slovanskými národmi boli aktívne aj počas revolúcie. 20. 4. 1848 pricestoval Ľudovít Štúr do Prahy. Slovenskej reprezentácii sa pred medzinárodným fórom na zjazde podarilo prezentovať slovenskú otázku. V Prahe sa uplatnil český a chorvátsky *austroslavizmus*¹⁵ ako platforma ďalšej slovanskej politiky. Subjektívnym cieľom austroslavizmu bolo vybojovať rovnoprávnosť rakúskych národov, a to federalizáciou. Závažným momentom, podmieňujúcim jeho opodstatnenosť, bola i hrozba vyplývajúca z hnutia veľkonemeckej národnozjednocovacej ideológie. Z hľadiska komparácie slovenského a juhoslovanského národného hnutia vo vývine revolúcie je dôležitá prudká polemika medzi Slovákmi a južnými Slovanmi. Juhoslovania – predovšetkým Chorváti, požadovali, aby Slováci deklarovali nezávislosť Slovenska v Uhorsku, no slovenská delegácia zotrvala na platforme integrity Uhorska a novej dohody s maďarskou vládou. Štúr, Hurban a ich spoločníci rozvíjajú v tomto období v slovanskom hnutí slovensko-chorvátsky postup voči Maďarom. Na spoločnú koordináciu sa vytvoril spoločný slovensko-chorvátsky výbor (Štúr, Hurban, Gaj, Strossmayer) a tí rokovali o podpore s Poliakmi. Nasledujúce mesiace po slovanskom sneme v Prahe, sa slovenská politická reprezentácia utiekala k južným Slovanom. „Tak hlavnou nádejou Slovákov zostali Chorváti ako najsilnejší opozičný faktor. Do Záhrebu, resp. k Srbom, ktorí už 13. – 15. mája na cirkevno-autonómnom sneme v Srijemských Karloviaciach vyhlásili autonómnou Vojvodinu a jej spojenie s Chorvátskom, sa teda utiekali nielen emigrovaní slovenskí učitelia, ale i nádeje národného hnutia na Slovensku. Hovoríme o chorvátskej etape slovenského národnooslobodzovacieho zápasu v revolúcii“ (Krajčovič 2010, 41).

Odlíšné predstavy nemaďarských národov o koncepcii a usporiadaní pomerov v Uhorsku, presadzovanie maďarčiny dali za vznik odklonu politických hnutí nemaďarských národov od liberálnych politikov. To malo za príčinu aj odmietanie návrhov, ktoré by pomohli aj nemaďarskému obyvateľstvu. Viedenská politika pod prizmou a záujmom zachovania celistvosti monarchie sledovala tieto národnostné trenice a neraz vytvárala falošný dojem nemaďarským politickým predstaviteľom o záujme Viedne o ich problémy.

¹⁴ „Za cijelo to vrijeme, dok se Hrvatska zanosila iliristvom, u susjednim slavenskim zemljama, s kojima se pri tome računalo u ilirskom kolu, ova ideja nije stekla pristaša. Od Slovenaca pridružio joj se jedino Stanko Vraz, zbog čega su ga njegovi sunarodnjaci otvoreno osudili, pa i sam Prešeren. A od viđenijih Srba uz ilirstvo nije pristao nitko.“

¹⁵ Austroslavizmus – ideové hnutie v Rakúskom cisárstve, kde sa kládol dôraz na zrovnoprávnenie slovanských národov.

Zásadným momentom reformného snemu bolo prijatie zákona, ktorý umožňoval aj osobám nešľachtického pôvodu zastávať všetky krajské úrady a držbu šľachtického statku. Dôsledky postupnej maďarizácie sa odrazili na vzťahoch s nemaďarskými národmi. Chorvátska politická reprezentácia v roku 1843 koordinovala svoj postoj v užšom spojení s vládou vo Viedni. Ozbrojené konflikty prepukli v Záhrebe dňa 9. decembra 1843, prišlo k stretu národnej a uhorskej strany, ktoré si vyžiadali obeť. Do roku 1845 sa postupne chorvátska politická reprezentácia rozišla s uhorskou reprezentáciou (Kónya 2014, 539).

15. marca 1848 sa zišla skupina mladých radikálnych demokratov v kaviarni Plivax. Medzi nimi boli aj Sándor Petőfi, Mór Jókai a József Irinyi. Zakrátko sa na peštianskom námestí zhromažďilo 20 tisíc ľudí a vypočuli si revolučnú báseň *Nemzeti dal*. Situácia sa postupne radikalizovala a revolúcia sa rozšírila do ostatných častí Uhorského kráľovstva.

Právnu kodifikáciu revolučných zákonov poskytli Uhorskej vláde tzv. Aprílové zákony. Podľa Kovácsa „zákony potvrdzovali nové právne usporiadanie Uhorska, zrušenie Uhorskej dvorskej kancelárie, Uhorského miestodržiteľa (palatína) a zrušenie poddanstva. Práve tieto inštitúcie predstavovali obraz absolutistickej Viedenskej vlády“ (Kovács 2002, 69). Avšak nejednoznačnosť Aprílových zákonov v otázkach zahraničnej politiky, armády a štátneho rozpočtu vyvolávala nespokojnosť v politickej reprezentácii Uhorska. Zásadným problémom bol vzťah Uhorska k Chorvátsku-Slavónsku. Revolučné udalosti v habsburskej monarchii tiež vyvolali sériu udalostí v Chorvátsku. Zvýraznenie národných požiadaviek z marca 1848 a návrh ústavného zákona uhorského parlamentu, ktorý predpokladá centralizovaný štát s maďarčinou ako oficiálnym jazykom, v ktorom by sa Slavónia stala neoddeliteľnou súčasťou Uhorska, a Chorvátsku by zostala provinčná autonómia, spôsobila odpor chorvátskych politikov. Predstavitelia národnej strany, povzbudení marcovými revolučnými udalosťami vo Viedni a pádu Metternicha, nemohli zvolať chorvátsky parlament, pretvorili zasadanie záhrebského zasadnutia do Národného zhromaždenia.¹⁶ Uhorskí politici následne dovolili používať v častiach krajiny, ktoré nie sú integrálnou súčasťou Uhorska (Chorvátsko-Slavónsko, Fiume) materinský jazyk. Situáciu počas revolúcie nám ilustruje aj chorvátsky historik Tomislav Markus, keď píše: „V marci 1848 sa vo Viedni objavili nepokoje a bol zvrhnutý kancelár Metternich, symbol predvojnového poriadku. Uhorská elita využila slabosť viedenského dvora a kráľa vydierali a chceli dosiahnuť veľké politické ústupky, čo dalo Uhorsku status de facto nezávislého štátu so zahraničnými, vojenskými a finančnými záležitosťami. Čoskoro najväčším problémom chorvátskeho politického hnutia sa stal konflikt s novou maďarskou vládou, ktorá mala formálnu legitimitu. Chorvátska elita sa nemohla spoliehať na obmedzenú podporu viedenského dvora, ktorý dočasne stratil akýkoľvek vplyv v oblasti Transylvánie, okrem niektorých jednotiek cisárskej armády. Mnohé dokumenty súvisiace s vtedajším chorvátskym hnutím odsudzujú ešte viac ako predtým politiku maďarizácie a nútenie maďarského jazyka Slovákom, Rumunom a Srbom“¹⁷.

¹⁶ Dostupné online: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=52630> – Revolucionarna zbivanja u Habsburškoj Monarhiji potaknula su i niz događaja u Hrvatskoj. Isticanje mađ. nacionalnih zahtjeva u ožujku 1848. te prijedlog ustavnoga zakona Ugarskoga sabora, koji je predviđao centraliziranu državu s mađarskim kao službenim jezikom, u kojoj bi Slavonija postala sastavnim dijelom Ugarske, a užoj Hrvatskoj ostala bi pokrajinska autonomija, izazvao je otpor hrv. političara. Tada su predstavnici Narodne stranke, potaknuti ožujskim prevratom u Beču i Metternichovim padom, a u nemogućnosti saziva Hrvatskoga sabora, pretvorili Zagrebačku skupštinu u Narodnu skupštinu.

¹⁷ „U ožujku 1848 došlo je do nereda u Beču i pada omraženog kancelara Metternicha, simbola predožujskog poretka. Mađarska elita iskoristila je slabost bečkog dvora i od kralja iznudila velike političke ustupke, koje su Mađarskoj dale status de facto samostalne države, s resorima vanjskoh, vojnih i finansijskih poslova. Ubrzo najveći problem hrvatskog političkog pokreta postao sukob s novom mađarskom vladom, koja je imala formalni legitimitet. Hrvatska elita više nije mogla kao prije računati na ograničenu podršku bečkog dvora, koji je privremeno izgubio svaki utjecaj u zemljama Translajtanie, osim donekle

Otázka národností ostávala dlhodobo neriešená, aj keď Aprílové zákony určovali rovnosť všetkých obyvateľov krajiny bez zreteľa na ich národnú príslušnosť, Kossuth a ostatní politici ostávali na svojich predchádzajúcich pozíciách a zastávali názor jediného politického národa. Tieto postoje viedli nemaďarské národnosti k rozkolu a rozídeniu sa s maďarskou reprezentáciou a hľadali oporu vo Viedenskej vláde. „Na druhej strane sa však veľká časť príslušníkov nemaďarských národov rozhodne postavila za novú vládu v Pešti a zúčastnila sa nastávajúcich vojnových udalostí (najmä Nemci, okrem sedmohradských Sasov, Rusíni a Slováci, menej Rumuni)“ (Kónya 2014, 553).

Jar 1848 sa niesla v znamení vystúpenia národných politických predstaviteľov, ktorí nesúhlasili s politikou Pešti. Predovšetkým Chorváti, Srbi, Slováci, Rumuni a sedmohradskí Sasi. O problémoch medzi nemaďarskými národnosťami a maďarskými politikmi nám podáva informáciu srbský spisovateľ, historik a diplomat Andra Gavrilovič: „V apríli toho istého roku (1848) poslalo mesto Nový Sad delegáciu do Prešporka, aby predložili sťažnosti a želania srbského ľudu v Uhorsku pred maďarským parlamentom. Medzi poslancami bol aj mladý Stratimirovič. V Prešporke u Kossutha, starí členovia delegácie ani neupriamili na hlavnú vec, ale Stratimirovič¹⁸ mal plán, vzal si slovo a energicky vyhlásil, že Srbov by upokojili iba vtedy, keď dosiahnu autonómiu. Kossuth nahnevane zakričal: „*To sú zradné slová, ale keď je tak, potom budeme diskutovať mečom!*“ Stratimirovič pyšne dokončí: „*Srbi sa toho neboja!*“¹⁹ Požiadavky zo 6. marca v Budíne sformoval Isidor Nikolič²⁰: „Srbi uznávajú maďarskú národnosť a diplomatickú dôstojnosť maďarského jazyka v Maďarsku, ale vyžadujú, aby ich národnosť bola uznaná a slobodne používala svoj jazyk vo všetkých svojich dielach a vo svojich zákonoch.“²¹ Na rozdiel od Rumunov, Srbi v tom čase disponovali značným potenciom v oblasti hospodárstva a privilégiám v obchodnej sfére. 27. marca 1848 sa v Novom Sade uskutočnilo srbské národné zhromaždenie, kde sa predložila požiadavka na uznanie srbského národa s požiadavkou na vlastné autonómne územie *Српска Војводина* (Srbská Vojvodina). 13. – 15. mája bola v Karloviciach vyhlásená autonómia a ozbrojené povstanie voči uhorskej vláde, čo v júni vyústilo do občianskej vojny.

Podobná situácia eskalovala do ozbrojeného stretu aj v Chorvátsku. Panovník vymenoval Josipa Jelačića za bána 22. marca 1848, o tri dni neskôr záhrebský sobor²² spísal požiadavky panovníkovi, v ktorých požadovali zjednotenie Chorvátska, Slavónska, Dalmácie, uhorského pobrežia a vojenskej hranici v Slavónsku do celku známeho ako *Trojjedina kraljevina*²³. V prosbopise panovníkovi boli taktiež obsiahnuté požiadavky ako vymenovanie vlastnej vlády, zavedenie jediného chorvátskeho úradného jazyka, ktorý by sa využíval pre komunikáciu i s celouhorskými

u jedinicama carske vojske. Mnogi dokumenti vezani uz tadašnji hrvatski pokret osuđuju, još više nego ranije, politiku mađarizacije i nametanja mađarskog jezika Slovacima, Rumunjima i Srbima.“ Dostupné online na <https://hrcak.srce.hr/file/46058>.

¹⁸ Đorđe Stratimirovič – veliteľ srbských vojsk v revolúcii 1848/1849.

¹⁹ Ты га је затекао велики народни покрет 1848. године. У априлу те године варош Нови Сад посла депутацију у Пожун да пред угарски сабор изнесе жалбе и жеље српскога народа у Угарској. Међу депутатима бејаше и млади Стратимировић. У Пожуну код Кошута старији чланови депутације не удараху гласом на главну ствар, али Стратимировић плану, узе реч и енергично изјави да ће се Срби умирити само онда кад добију своју аутономију. Кошут љутито викну: „То су речи издајничке, али кад је тако онда ћемо сабљом расправљати!“ Стратимировић поносито заврши: „Србин се тога не боји!“

²⁰ Isidor Nikolić – srbský politik.

²¹ „Srbli priznaju mađarsku narodnost i diplomatsko dostoinstvo mađarskog jezika u Ungariji, ali zahtevaju da se njiova narodnost prizna i slobodno upotrebljavanje jezika njenog u svim njenim delima i savetovanjima zakonom utvrdi.“

²² parlament

²³ Trojediné kráľovstvo

úradmi. Chorváti sa rozchádzali s politickou reprezentáciou Uhorska aj v oblasti integrity krajiny a požadovali pripojenie k Rakúskej časti (Kónya 2014, 553). Postoj Chorvátov asi najlepšie vystihuje prehlásenie, ktoré bolo v septembri 1848 poslané do Pešti: „*Chceme rovnosť a rovnosť všetkých národov a národností, ktoré žijú pod korunou Uhorska. Uhorské ministerstvo sa odvtedy domnieva, že nemôže súhlasiť s týmito zmluvami, je našou čťou a povinnosťou nás, aby sme sa pokúsili dohodnúť alebo budeme bojovať zbraňami.*“²⁴ Po vypuknutí ozbrojenej revolúcie vo Viedni sa vydáva Jelačić s armádou proti potlačeniu revolúcie s úmyslom, že napomáha myšlienke federalizácie monarchie. V tomto období sa realizuje aj kooperácia slovensko-chorvátskych ozbrojených zborov, vyjadruje sa obojstranná podpora a spolupráca. Ako príklad uvádzame prepis Jelačićovho listu adresovaného Slovákom: „*Slovačka Bratjo! Dočim ja s vojskom hrvatsko-slavonskom iz Ugarske prot Beču se obratih: učinio sam to iz obsvëdočenja, da nepriatelj slavjanski glavu svoju u Beču dižući, u Ugarskoj pobëdih se nedade. I kad ja čelovitost Austrie u svima mojima děläh tražim: to činim zato, jer je Austria u Slavjanstvu: a Slavjanstvo U Austrii sitno. Vas, Bratjo! uputjujem, da se na domorodca našeg Gjenerala Šimunića, koji iz Galicie ide obratite, i kod njeg pravo, zaštitu i pomoć potražite u koju Vas kod njega ovim priporučujem. U glavnom stanu vojske dvv.stav. Zvölfazingu 22 Listopada 1848 Primate Pozdrav moj Jellačić Ban.*“²⁵

Z listu možno vydedukovať, že Chorváti pokladali Slovákov za prirodzených spojencov v rámci národnostnej politiky uhorskej vlády. Uhorská revolúcia sa nevyvíjala podľa predstáv maďarských politikov a revolúcia bola v lete 1849 potlačená pomocou ruských vojsk. Cisársky dvor vo Viedni sa následne snažil o pacifikáciu jednotlivých národnostných hnutí. Slováci a Chorváti po revolúcii nedosiahli väčšie ústupky od cisárskeho dvora vo Viedni, a tak v podstate sa stav vecí vrátil do čias pred revolúciou. Treba však pripomenúť, že v roku 1867 došlo k rakúsko-uhorskému vyrovnaniu, kedy sa de facto Uhorsko stalo rovnocenným partnerom voči Rakúsku a obe krajiny spájala osoba panovníka, armáda a zahraničná politika. Interným vyrovaním v Uhorsku získalo Chorvátsko na základe tzv. chorvátsko-uhorského vyrovnania (1868) čiastočnú vnútornú, cirkevnú, školskú a súdnu autonómiu v rámci (veľkého) Uhorska. Ján Jankovič napísal v úvode svojej vedeckej práce *Chorvátska literatúra v slovenskej literatúre I.* myšlienku, ktorá vystihuje veľmi dobré vzájomné vzťahy Slovákov a Chorvátov: „*Tradičné živé vedomie našej genetickej blízkosti, kolektívnych aj individuálnych prejavov spolupatričnosti si naše národy neustále uchovávajú. Slováci, a iste aj Chorváti, pociťujú záväzky tak voči minulosti a súčasnosti, ako aj voči budúcnosti. Tradíciu našich vzťahov vždy výrazne posilňovala principiálna podobnosť historických osudov našich etník.*“ Vedomie blízkosti našich národov a spolupatričnosť v náročných historických okamžikoch pretrvali storočia, preto aj záujem o chorvátsku kultúru a jazyk pretrváva v čase globalizácie a integrácie národných štátov do európskych štruktúr.

SUMMARY

Relations between the Slovaks and the Croats show a close connection in the field of culture, military cooperation and common national interests. The Slovak national movement was fragile and sought suitable allies for its political and national goals. Unlike the cooperation from the Czech environment, the Croatian and South Slavic environment was more similar to that of the Slovaks in Hungary. With certain differences, both movements have been complemented and

²⁴ Mi hočemo jednakost i ravnopravnost svih naroda i narodnosti, što žive pod krunom ugarskom. Pošto dakle ministarstvo mađarsko misli, da ne može pristati na te pogodbe zato nam nalaže čast i dužnost, da pokušamo zadnje, pa da se latimo oružja.

²⁵ Cit. Slovenská národná knižnica (SNK) – Archív literatúry a umenia Martin. Korešpondencia Jozef Jelačić – List Slovákom, sg. 29 I 37.

cooperated in many areas. Failure to meet the ambitions of the Slovaks and Croats resulted in the decades-long after the revolution, when both nations fought for survival. These relationships are to be found in our Slovak cultural context. The contribution also aims to point out the Croat orientation of Slovak national representatives and seeks to raise issues for further research in the field of Slovak and Croatian relations. Nearly thousands of years of history, the similarity of languages and cultures show us the period of the first half of the 19th century, as should the current cooperation of both nations.

LITERATÚRA

- Bednárová, Marcela, 2012. *Symboly a mýty chorvátskeho národného hnutia*. Bratislava: Veda.
- Butorac, Josip, 1929 – 1930. Patriotske veze hrvatskog i slovačkog djaštva u prošlosti. In: *Luč*, 25, 186 – 188.
- Гавриловић, Андра, 2008. *Знаменити Срби XIX века*. Београд: Научна КМД.
- Jankovič, Ján, 1997. *Chorvátska literatúra v slovenskej literatúre I.*. Bratislava: SAV.
- Jelčić, Dubravko, 2002. *Hrvatski književni romantizam*. Zagreb: Školska knjiga.
- Klátik, Zlatko, 1965. *Štúrovci a Juhoslovania*. Bratislava: SAV.
- Kollár, Ján, 2009. *Dielo*. Bratislava: Kaligram.
- Kónya, Peter, 2014. *Dejiny Uhorska*. Bratislava: Citadella.
- Krajčovič, Milan, 2010. *Slovenské národné hnutie v medzinárodnom kontexte*. Bratislava: SAP.
- Kučera, Matúš, 2013. *Slováci a Chorváti (Historické a kultúrne vzťahy)*. Bratislava: Post Scriptum.
- Moguš, Milan, 2009. *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

KONTAKT

Mgr. Tomáš Móri
Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr
Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF v Nitre
Dražovská 4
949 74 Nitra
Slovenská republika
tomas.mori23@gmail.com